

Мр Огњен Вујовић, асистент
Правног факултета у Приштини са привременим
седиштем у Косовској Митровици

ИНЈУРИЈА И ТЕЛЕСНЕ ПОВРЕДЕ У ЗАКОНУ XII ТАБЛИЦА

Сажетак: У раду се доказује да је разлоз због кога инјурија губи свој првобитни ојсе језичког и правнотехничког карактера. *Membrum ruptum* и *os fractum* су својеврсни знаци, а не појмови. Знаци који се издвајају из првобитног „знака противправности“, из првобитне инјурије. На процес издвајања ових делата у посебне одредбе утицала је и потреба да се рангирају по степу њихове друштвене опасности. Санкције нису могле бити покрећач процеса диференцијације делата из првобитне инјурије. Одредба у Таб. VIII 4 се односила на разне облике повреде уште телесног интегритета, који за једину заједничку карактеристику имају ниски интезитет телесне повреде. Законодавац сматра да је уреније да прво делује по питању тежих физичких повреда, па затим лакших. Значи, овде није пресуднији степен повреде нечије части, већ степен друштвене опасности.

Кључне речи: *iniuria*, *membrum ruptum*, *os fractum*, физички интегритет, друштвена опасност.

1. УВОД

У теорији постоји својеврсна фрустрираност због сталног конфликта који се јавља између општег значења које са собом носи латинска реч *iniuria* и конкретних форми испољавања деликта којим се угрожава физички и морални интегритет појединца, деликта инјурије. То и представља основни повод настанка овог рада.

Закон у *Tab.VIII*, 4 изричито помиње деликт инјурију, али не даје никакав опис радње извршења овог деликта. То је повод опречних схватања у романистичкој теорији. Под упитом су не само могући начини извршења инјурије предвиђене у наведеној табlici, већ и природа ове одредбе, њен однос са остале две одредбе у Закону XII таблица које говоре о нападима на физички интегритет појединца. Прва и најоучљивија заједничка карактеристика ових одредби је да понашања која су санкционисале немају тако трагичну последицу какво би било лишење живота нападнутог лица. Некоме може изгледати да је то уједно и једина њихова везивна тачка, те да нема неког посебног оправдања њихово упоредно проучавање, а још мање њихово посматрање као три облика некада јединственог деликта инјурије. Међутим, не може се тек тако прећи преко чињенице да ове одредбе архаични законодавац ређа једну за другом. Архаични законодавац материју излаже по асоцијацијама и већ та чињеница снажно привлачи пажњу и нуди оправдање приступу који међу овим одредбама тражи врло блиску везу.

Брунс (Bruns), смешта ове деликте у осму таблицу следећим редом:

Tab.VIII 2. *Si membrum rup(s)it, ni cum eo pacit, talio esto.*

Tab.VIII 3. *Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL poenam subito.*

Tab.VIII 4. *Si iniuriam faxsit, viginti quinque poenae sunt.*¹

Као што то Алан Вотсон (Watson) лепо каже, ове одредбе стоје на почетку развоја римског права заштите имовине од оштећења (које је настављено преко Аквилејевог закона) и на почетку развоја инјурије као деликта који обухвата намерно причињене телесне повреде и нанете увреде, нарочито над слободним особама.² Из овог Вотсоновог закључка се може видети да је инјурију од почетака било тешко не само одредити као искључиво деликтну категорију, већ је и у оквиру своје деликтне природе штитила разнородне објекте (и имовину и телесни и морални интегритет). Треба додати да је физички интегритет и сада, а нарочито тада неодвојив од моралног интегритета. Овако широко постављен заштитни објекат указује да је инјурија од самих почетака била нека врста општег концепта противправности. Из ње су се временом диференцирали посебни деликти.

За приступ сагледавању правог значења и карактера горе наведених одредби Закона XII таблица погодним се чини критеријум који је, поред других аутора, употребио и Цимерман (Zimmermann). Наиме, он је у свом разматрању дошао до питања санкција које су предвиђене за сваки од ових престапа. Тако Цимерман набраја да се *Tab. VIII* 3 односи на прости лом кости причињен ударцем руком или штапом. Значи, да би *iniuria* у *Tab. VIII*

¹ C. G. Bruns, *Fontes Iuris Romani Antiqui*, Tübingen 1909⁷, 29.

² A. Watson, „Personal Injuries in The XII Tables“, *TR*, 43/1975, 213.

4 морала указивати на физичке повреде мање озбиљне природе, истиче Цицерман. Дакле, могла се односити на шамар, ударац руком или ногом, ударац у ухо или ударац штапом (с тим да ови напади немају последице предвиђене у *Tab. VIII 2* и *Tab. VIII 3*). Цицерман закључује да је ово степеновање потпуно рефлектовано санкцијама које су предвиђене за сваки од ових престапа. У случају *membrum ruptum*, примењивао се талион. Код *os fractum* и *iniuria* нема талиона, већ обавезне композиције. Износ композиције зависи од тога да ли је (у случају *os fractum*) повређена особа слободан човек или роб. За инјурију је предвиђена казна од 25 аса.³

Дакле, с обзиром на санкције изгледа да је *membrum ruptum* представљао најтежи вид угрожавања телесног интегритета појединца, најтежи вид инјурије. Међутим, само значење термина *membrum rumpere* је изазвало велике контроверзе о којима ће бити речи. Показало се да карактер санкција није довољан основ за сагледавање карактера ових деликата.

2. INIURIA У *Tab. VIII 4*

Као увод у разматрање одредбе која се налази у *Tab. VIII 4* може послужити луцидна аргументација Даубеа (Daube) изнета у његовом чланку „*Societas as a Consensual Contract*“.⁴

Даубе констатује да је Закон XII таблица предвиђао казне за веома озбиљне преступе подведене под појам *membrum rumpere*. Тешке преступе, али у мањој мери тешке, подводио је под *os frangere*. Шамарање других људи и сличне мање преступе кажњавао је у одредби садржаној у *Tab. VIII 4*.⁵ Даубе затим поставља питање: Како објаснити овај начин коришћења термина *iniuria*?

У одговору на ово питање, Даубе полази од констатације да не може бити никакве сумње да термин *iniuria*, може језички указивати на било које противправно понашање. Како каже, језичко формирање ове сложенице *in-iuria* је сувише јасно да би произвело било какве погрешне интерпретације. Даубе је мишљења да је реч *iniuria* и пре Закона XII таблица имала значење противправности уопште. Тако је, каже он, и ауторима Закона XII таблица морало бити сасвим јасно да ампутација уда или лом кости, па и

³ R. Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford 1996, 1051.

⁴ D. Daube, „*Societas as a Consensual Contract*“, *Cambridge Law Journal (CLJ)* 6/1938, 401-403.

⁵ Катанчевић је изнео став да је деликтом инјурија угрожено не тело, већ част римског грађанина. (А. Катанчевић, „*Iniuria alteri facta* преткласичног римског права“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2010, 293)

обичан шамар, представљају инјурију. Шамар у лице је далеко од тога да чини једини облик, а самим тим је далеко од тога да чини и суштину инјурије. Другим речима, тврди Даубе, *iniuria* и у овом и у случају *membra ruptio*, али и *os fractio* представља видљив физички акт. Међутим, по њему, код *membra ruptum* и код *os fractum* није било потребе да законодавац, тужилац или оптужени, прибегну општем појму противправности. Ти случајеви су могли бити описани и објашњени једноставним речима. Наиме, постоји особа чија је кост сломљена и лице које је то учинило. Даубе ту види својеврсну сличност са контрактима за чији се настанак није захтевала само проста сагласност воља (реални, вербални и литерарни). Даубе налази да је општи термин *iniuria* за старе законодавце био сасвим неопходан, али и довољан тамо где је неко физички нападнут, али при том тај напад није оставио, нити је по својој природи могао оставити тешке последице по његово здравље и живот. Слично је, по њему, општи појам *consensus* коришћен за разврставање купопродаје, најма, ортаклука и мандата. Мање тешке повреде на које се односи институт инјурије у Закону XII таблица, никада не могу бити потпуно набројане, а ни подробно описане. Како Даубе лепо примећује, онај који је претрпео *membra ruptum* или *os fractum*, магистрату ће се обратити речима које описују те конкретне и тешке акте и њихове последице. Ово обраћање олакшава и чињеница да су последице тих радњи врло видљиве и самим тим лако их је изразити. Нема разлога да другога оптужује за врло уопштену и самим тим врло далеку инјурију.⁶

С друге стране, физичке последице радње као што је шамарање нису видљиве и зато се најлакше могу назвати инјуријом.⁷

Значи, Даубе разлог за почетак издвајања *membra ruptum* и *os fractum* из првобитне инјурије види у томе што ови деликти представљају видљив физички акт који је могуће описати и објаснити једноставним речима. Зато се може рећи да је разлог због кога инјурија губи свој првобитни

⁶ D. Daube, 403.

⁷ *Ibid.* Беинар (B. Beinart, „The relationship of iniuria and culpa in the Lex Aquilia“, *Studi in onore di Vincenzo Arangio Ruiz*, vol. I, Napoli 1952, 285-303. Ово је најтемељнија студија о питању односа кулпе и инјурије у Аквилејевом закону.) закључује да је римско право, захваљујући процесу у коме је *culpa* (као кривица у најширем смислу) постепено истискивала првобитно значење инјурије, достигло такав степен да је предвиђало одговорност у свим случајевима физичке повреде, али је у случајевима имовинске штете резултат још увек био неизвесан. Како каже, римско право је начелно било против злоупотребе права, али је мало директних апликација могуће доктрине о злоупотреби права.

Међутим, уколико и на ово питање применимо наведени Даубеов критеријум (назовимо га „видљивост радње и њене последице“), онда долазимо до закључка да Беинар није управу. Наиме, код физичке повреде, радња и последица су лако видљиве (Зато је ту теже избећи одговорност.). Код имовинске штете то не мора бити случај. Зато је ту, да употребимо Беинаров израз, резултат неизвесан.

опсег, уствари језичког и правнотехничког карактера. Уколико се ово прихвати, а не види се због чега се не би могло прихватити, онда се да закључити да санкције нису могле бити покретач процеса диференцијације деликата из првобитне инјурије. Дакле, санкције нам могу помоћи у хватању у коштац са разумевањем правог карактера одредби о телесним повредама у Закону XII таблица, али, с друге стране, не могу понудити одговор на питање о разлогу њиховог издвајања из пра-*crimen*-а.⁸

Рекло би се да се Даубеов став складно уклапа са оним што савремена антрополошка истраживања тврде о односу опажаја и појмова и процесу формирања појмова.⁹ У складу са тиме и *membrum ruptum* и *os fractum* су својеврсни знаци, а не појмови. Знаци који се издвајају из првобитног „знака противправности“, јер је врло лако, како то Даубе каже, опазити физички акт на који упућују, а који је могуће описати и објаснити једноставним речима.¹⁰

Даубе каже да не смемо упасти у замку и закључити да инјурија није представљала општи појам, чак и у времену тако далеком од њеног настанка.¹¹ Из истих разлога је, сматра он, и увреда била заштићена путем *actio iniuriarum*,¹² јер она не проузрокује било какву телесну повреду нити

⁸ Санкције упућују на то да је уместо термина праделикт, подеснији термин пра-*crimen*.

⁹ Klod Levi-Stros, *Divlja misao*, Beograd 1978, 58-59: „На исти начин, елементи митског мишљења увек се налазе на пола пута између опажаја и појмова. Било би немогуће издвојити прве из конкретне ситуације у којој су настали, док би прибегавање другима захтевало да мисао бар привремено може да остави по страни своје пројекте. Међутим, постоји нешто што посредује између слике и појма. То је знак, пошто га увек можемо дефинисати (као што је то Сосир први учинио говорећи о посебној категорији језичких знакова) као везу између слике и појма, који, у тако оствареном споју, играју улоге означитеља и означеног.

Као и слика, знак је нешто конкретно, али он је по својој моћи упућивања сличан појму : и један и други не односе се искључиво на себе саме, већ могу да означе и нешто друго. Ипак, појам има у том погледу неограничен капацитет, док је капацитет знака ограничен“.

Зато је и инјурију пре Закона XII таблица, а и дуго након његовог доношења могуће назвати „знаком противправности“.

¹⁰ Они се могу назвати и *примитивним ајсџракцијама*. Полај је напоменуо да су термини су *ius* и *iniuria* продукти древног апстраховања (*ancient abstraction*). (E. Pólay, *Iniuria Types in Roman Law*, Budapest, 1986, 15.). Чини се да је бољи термин *примитивне ајсџракције* јер указује на то да се оне формирају у најранијим временима (Оно што је заједничко тим различитим предцивилизацијским културама је непостојање писменог језика, разрађене технике и непознавање новца (E. Fromm, *Anatomija ljudske destruktivnosti*, Zagreb 1989, 191.)). Основна одлика *примитивних ајсџракција* би била да нису јасно дефинисане. О њима се може закључити на основу њихових појединачних манифестација. Вид. О. Вујовић, „Корени деликата *iniuria* и *convicium*“, *Анали Правног факултета у Београду* 2/2010, 270-271.

¹¹ D. Daube, 403.

¹² Елементе класичног појма инјурије око којих иначе нема спора у науци најбоље је изразио Плеша (J. Plescia, „The Devalopment of “iniuria”“, *Labeo*, 23/1977, 272.): *dolus*, зла намера, *animus iniurandi* (*dolus* се претпоставља); противправни карактер радње (против-

се њоме наноси телесна бол. Она се назива инјуријом јер је оптужени учинио нешто неправедно и нешто што није у складу са правом.¹³

Изнетој аргументацији се може додати и да су сви ови посебни деликти извучени из њиховог првобитног заједничког имениоца инјурије због потребе да се рангирају по степену њихове друштвене опасности.

Либтов (Lübtow) сматра да, пошто Закон и у *Tab.VIII 2* и у *Tab.VIII 3* говори искључиво о телесним повредама, онда то мора бити случај и са *Tab. VIII 4*.¹⁴

Међутим, овоме ставу Либтова се може приговорити да примитивније заједнице не могу јасно одвојити телесни од моралног интегритета. Очекивати тако јасне категорије од састављача Закона XII таблица, заиста би било превише. Управо случај младића о коме говори Гелије, иде у прилог таквом разумевању проблема.¹⁵ Он каже да је постојао младић, Луције Верације, који би свакога кога сретне ошамарио. Са собом је водио и роба који је одмах, на лицу места, оштећеном исплаћивао суму од 25 аса, која је била прописана Законом XII таблица. У то време ова сума је била безвредна. Неко би рекао да шамар, ни тада, као ни сада, није напад на физички, већ, пре свега на морални интегритет појединца. Роско Паунд (Pound), у чланку „*Interests of Personality*“, напомиње да када год се говори о индивидуалним интересима, увек се, пре свега, има у виду интерес нечије части. Дакле, углед храброг човека у одређеној заједници. У Грчкој је сваки напад на нечију личност био квалификован као хибрис (*contumelia*). Значи, повреда части, увреда, била је њена есенцијална тачка, а не повреда тела. У Риму је инјурија производила такве последице на систем санкционисања да је он био сконцентрисан на одмеравање накнаде, али не с обзиром на карактер и степен нанете телесне повреде, већ с обзиром на степен увреде части, закључује Паунд.¹⁶

Међутим, чини се да је исправније рећи да је одредба у *Tab. VIII 4* обухватала разне облике повреде туђег телесног интегритета, који за једину заједничку карактеристику имају ниски интезитет телесне повреде. Уосталом на то упућује и нижа санкција. У том смислу се треба прикључити напред наведеном ставу Либтова. Али, треба нагласити да је то стога што примитивније заједнице не могу јасно оделити телесни од моралног инте-

правност се не односи само на прекршај писаног права, већ и на прекршај обичајног права, *boni mores*) и инјурија је увек причињена без пристанка и противно вољи оштећене стране. Ови елементи се на изванредан начин могу пронаћи код Шульца (F. Schulz, *Classical Roman Law*, Oxford 1951) и Казера (M. Kaser *Das Römische Privatrecht*, München 1971).

¹³ D. Daube, 403

¹⁴ U. von Lübtow, “Zum römischen Injurienrecht”, *Labeo*, 15/1969, 134.

¹⁵ Gellius, *Noctes Atticae*, 20.1.13

¹⁶ R. Pound, „*Interests of Personality*“, *Harvard Law Review (HLR)*, 28/1914-1915, 357.

гритета. То што Закон XII таблица прво говори о тешким телесним повредама, а онда о инјурији, не иде у прилог става Роска Паунда. Ова околност упућује на другачији ток мисаоног процеса законодавца. Наиме, он увек у виду има оно што је Даубе навео као видљив физички акт који је могуће јасно описати.¹⁷

Законодавац сматра да је ургентније да прво делује по питању тешких физичких повреда, па затим лакших. Значи, неће бити да је овде пресуднији степен повреде нечије части, како то Паунд каже, већ степен друштвене опасности.

Римљани су, уколико се условно употреби Совелова терминологија, типични представници ограничене визије човека и његових могућности.¹⁸ Као такви тешко да су тако радо излазили у сусрет појединцу и његовим потребама. Пре ће бити да је основни заштитни објекат римског деликтног права била заједница,¹⁹ почев од патријархалне агнатске фамилије, па све до виших облика удруживања. Зато је логичније у деликтима Закона XII таблица потражити категорију друштвене опасности него част појединца. Уколико у раним друштвима и може бити речи о нечијој части, она је свакако у уској вези са припадношћу одређеној заједници и њеним интересима. Уколико ни данас ништа није могуће ван друштва, онда тек у раним друштвима појединац не постоји ван заједнице, па ни част ван физичког интегритета.

То што можда нека понашања која каснији извори подводе под деликт наведен у *Tab. VIII 4*, данас нама могу изгледати као увреда, не значи да они и јесу били увреда за Римљане у времену доношења Закона XII таблица. Неке деликтне радње су вероватно за последицу имале и увреду, али она није била њихова претежна карактеристика. Да настане увреда требало је да реч постане демистификована и да може само да повреди

¹⁷ D. Daube, 403.

¹⁸ T. Sovel, *Konflikt vizija*, Beograd 2007. Томас Совел у овој књизи говори о идеолошким коренима политичких борби. У том смислу, његова студија обрађује идеолошке корене великих друштвених теорија од ренесансе до данас. Он теорије дели на оне које у основи имају ограничену или, пак, неограничену визију човекових могућности за мењање себе и света на боље, у неке више форме.

Међутим, условно речено, може се узети да у основи римске архаичне заједница, као конзервативне заједнице, лежи ограничена визија.

¹⁹ Полај износи мишљење да је инјурија у Закону XII таблица представљала деликт којим се атаковало на кућну заједницу, пре свега на патерфамилијиса као њено оличење, било непосредно, било посредно (E. Polay, 75). Међутим, он одавде не извлачи и једини логичан закључак који се снажно намеће. Наиме, инјурија је као таква од својих почетака представљала општи појам противправности и то је доказ да је она представљала пра-*crimen* (Вид. фн. 8) из кога су се издвојили остали деликти. Пошто је кућна заједница основа друштва, онда инјурија атакује на све. Зато је она противправност. Зато је пра-*crimen*, јер кривична дела чине најзначајнији део противправних понашања.

част, а не и да убије. Правно технички термин за јавно изречен увредљив говор био је *convicium*. Тек је *edictum generale de iniuriis aestimandis* промовисао тужбе *in factum* како би оне покриле штете нанете туђој репутацији. Након њега следи *edictum de convicio*. Плеша наводи да је овај едикт један од најранијих примера новог типа едиката који су мењали и развијали материјално право.²⁰

С друге стране, када је реч о антрополошким истраживањима о процесу опажања и формирања знака и појмова и о њиховом односу, мора се нагласити да тај процес управо и говори у прилог ставу да је одредба о инјурији имала у виду пре свега физичке повреде. Инјурија је узета из језика у коме је већ имала један смисао који је ограничавао слободу руковања њом. Као таква она је пренапрегнута.²¹ Дакле, законодавац је био ограничен старим значењем инјурије и није га променио. Он је насупрот научнику играо улогу „домаћег мајстора“ како то Леви-Строс воли да каже када говори о тзв. дивљој мисли. Овде законодавац оперише знацима, а не појмовима.²²

Tab. VIII 4 садржи врло општу формулацију инјурије, а не спецификује могуће радње њеног извршења. Ово је навело Зимона (Simon) да укаже на могућу мањкавост ове одредбе. Наиме, лице које је рањено мачем друге особе, а да при том нису наступиле последице које предвиђају друге две одредбе, могло је подићи тужбени захтев на исту суму коју би, иначе, потраживало и у случају задобијеног шамара.²³ Тако и Зулуета (Zulueta) сматра да уколико *membrum ruptum* значи ампутацију уда, онда ће друга озбиљна рањавања, која немају вид ампутације, или, пак, лома нечије кости, потпасти у групу прекршаја предвиђених у *Tab. VIII 4*. Ово Зулуету нагони да истакне да би у том случају одредбе о тешким рањавањима биле изгубљене, што је по

²⁰ J. Plescia, 283.

²¹ Klod Levi-Stros, *Divlja misao*, Beograd 1978, 59: „Та разлика и сличност лепо се виде на примеру домаћег мајстора. Погледајмо како он ради: иако је понесен својим пројектом, његова прва практична радња је ретроспективна; он мора да се обрати једној већ постојећој скупини алатки и материјала; да направи њен први или поновни попис; најзад, и нарочито, да заподене са њом неку врсту разговора да би, пре него што изврши избор, направио преглед могућих одговора које она може да пружи на проблем који је пред њу постављен... Делови које домаћи мајстор скупља и употребљава „пренапрегнути“ су као и саставни делови мита, чије су могуће комбинације ограничене због тога што су они узети из језика у коме већ имају један смисао који ограничава слободу руковања њима. (Леви-Строс, 5, стр. 35)“.

²² *Ibid*, 60: “Разлика, дакле, није тако апсолутна као што бисмо били у искушењу да помислимо; она, међутим, остаје стварна утолико што се, суочен са стегама које сажето изражавају једно стање цивилизације, инжењер увек труди да прокрчи пут и постави се са оне њихове стране, док домаћи мајстор, хтео-не хтео, остаје с ове њихове стране. Тиме, у ствари, хоћемо да кажемо да први оперише појмовима, а други знацима.“

²³ D. V. Simon, „Bergiff und Tatbestand der “Iniuria” im altrömischen Recht“, *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abteilung (ZSS)* 82/1965, 163.

њему, мало вероватно. Зулуета каже да је проблем лако решити уколико разлику између појединих облика телесних повреда успоставимо с обзиром на природу акта, а не с обзиром на последицу таквог акта.²⁴

Језичко тумачење употребљених термина је, пре свега, против оваквог Зулуетиног мишљења. Језичко тумачење указује на потребу да ове деликте посматрамо целовито и са становишта и радње и са становишта последица које су ти акти изазвали. Како то лепо каже Даубе, *membrum ruptum* и *os fractum* су, за разлику од *iniuria*, могли бити описани и објашњени једноставним речима.²⁵

Дакле, у оквиру одредбе у *Tab. VIII 4* улазе случајеви угрожавања, пре свега, телесног интегритета појединаца. То су угрожавања „ниског интегритета“. Такође, друге две одредбе имају у виду, пре свега, насртаје на нечији физички интегритет. Закон XII таблица није познавао увреду. Можда се у *Tab. VIII 4* могу пронаћи зачеци, али само зачеци овог деликта, јер што је телесна повреда мањег интензитета, то више долази до изражаја морални значај, који иначе сваки насртај на нечије тело носи са собом. У овом случају нема увреде, јер да је има, било би и одговарајућег термина. Исто тако би било и одговарајућег описа радње и последице. Овде постоји само „противправни акт“.

3. ТЕЖИ ОБЛИЦИ УГРОЖАВАЊА ФИЗИЧКОГ ИНТЕГРИТЕТА

У овом поглављу ће бити покушано да се утврди природа деликата *membrum ruptum* и *os fractum* и њихов однос са деликтом *iniuria*. При том ће већи део пажње одвући деликт *membrum ruptum*. Некако се чини да одговор на питање о његовој природи представља врло битан репер за разумевање остала два деликта.

Tab. VIII 2. Si membrum rupsit, ni cum eo pacit, talio esto

Дакле, у случају *membri ruptio*, сем уколико су странке постигле споразум о композицији, примењује се талион.

На самом почетку наилази се на проблем значења појма *membrum ruptum* и на проблемом његовог разликовања од израза *os fractum*. На ово питање у литератури постоје две групе одговора.²⁶ Класификација ових од-

²⁴ F. de Zulueta, *The Institutes of Gaius 2*, Oxford 1953, 217. О овом Зулуетином становишту ће бити више речи у оквиру следећег поглавља.

²⁵ Вид. горе

²⁶ Полај (E. Pólay, *Iniuria Types in Roman Law*, Budapest, 1986, 16-17) је поводом тога како аутори схватају шта су децемвири подразумевали под *membri ruptio* извршио класификацију на три групе одговора. Чини се да Полајева класификација није потпуно одговарајућа, јер није изабран јединствен критеријум класификације. Наиме, он Ивленово и схватање Либтова (при том му се најприкладнијим чини мишљење Либтова) сврстава у посеб-

говора је извршена с обзиром на то да ли одређена теорија под *membrum ruptum* подразумева искључиво радње које за последицу имају наступање или ненаступање инвалидитета, или, пак, у оквиру *membrum ruptum* подразумева и радње које немају искључиво такве последице. То би био критеријум који у обзир узима природу акта којим је нанета повреда, али и његову последицу. Једно од другог је немогуће одвојити, ма колико се поједини аутори трудили у томе.

Ивлен (Huvelin) закључује да је у случају *membrum ruptum* реч о потпуном уклањању неког дела тела, о ампутацији.²⁷ Полај (Pólay) наводи да се Либтов (Lübtow) у суштини, прикључује овом схватању. Међутим, већ је код Либтова присутно извесно колебање. Он износи став да се код *membrum ruptio* ради о губитку дела тела у потпуности или делимично, за разлику од излечиве фрактуре кости.²⁸ Рекло би се да је Ивлен најрадикалнији представник овог правца.

Ди Паола (di Paola) под *membrum ruptum* подразумева и фрактуре (*os frangere*) које за резултат имају трајно оштећење функције неког дела тела.²⁹ Казер, такође, *membrum ruptum* посматра као врсту повреде због које неки орган у потпуности губи своју функцију, због које наступа инвалидитет.³⁰ Казерови и Ди Паолини погледи су сврстани у групу одговора где се налазе и Ивленова и Либтовљева разматрања. Неко може приговорити оваквом опредељењу. Али, с обзиром на прихваћени критеријум разврставања, Казерово и Ди Паолино схватање представљају рафиниранији, али, ипак, део прве групе схватања.³¹

ну, по њему прву групу, због њиховог става да се под *membrum ruptum* подразумевају ампутације. Једину тачку у којој се подударају њихово и Казерово становиште види у томе што обе групе одговора (Казеров (Kaser) одговор (M. Kaser, *Das altrömische ius*, Göttingen 1949) сврстава у трећу групу коју карактерише схватање да у оквиру *membrum ruptum* треба сврстати повреде услед којих наступа трајни инвалидитет.) *membrum ruptum* посматрају као много озбиљнију врсту повреда од оних у категорији *os fractum*. Међутим, Полај овде пропушта прилику да изведе доследан закључак. Наиме, оно што повезује ове две групе одговора је управо трајни нвалдитет. При томе није битно да ли је до њега дошло простом ампутацијом или не.

У другој групи су, по Полају, они аутори који сваки злонамеран напад подводе под *membrum ruptum*.

У овом раду је Полајева подела ревидирана захваљујући тежњи за проналажењем јединственог критеријума по коме ће бити извршена класификација теорија.

²⁷ P. Huvelin, „La Notion de l'”iniuria“ dans le tres ancien droit romain“, *Mélanges Ch. Appleton* 1903, 377.

²⁸ E. Pólay, 17.

²⁹ S. di Paola, „La genesi storica del delitto di ”iniuria““, *Annali del Seminario giuridico dell' Università di Catania*, 1/1947, 276-281.

³⁰ M. Kaser, *Das altrömische ius*, Göttingen 1949, 29.

³¹ Упор. фн 26.

На другом крају промишљања (Овде се налазе ставови аутора који у оквиру *membrum ruptum* не сврставају само радње које за последицу имају трајни губитак функције неког дела тела, већ и оне које немају тако тешке последице.) се налази Пуљезе (Pugliese).³² Аплтон (Appleton), такође, *membrum rumpum* види као општу категорију из које је тек Закон XII таблица извукао и у посебан деликт под називом *os frangere* сврстао нека понашања.³³ Може се рећи да им се, по овом питању придружује и Зимон. Зимон је дошао до закључка да је *rumpere* исто што и *corrumpere*. Ове речи се могу превести као „погоршати, покварити, уништити.“ Тако, по њему, сваки злонамеран атак на нечије тело спада у ову категорију.³⁴ Ставу Аплтона је веран и Биркс (Birks).³⁵ Ови писци се, пре свега, ослањају на Дигеста, из којих добијамо информацију да су *veteres* разумели *ruperit* као *corruperit* (покварен).³⁶ Биркс оквиру *membrum rumpere* проширује и на понашања, која, иако запрећена талионом, представљају лакше деликте и од фрактура костију. У овоме се ослања на Зимона. Биркс сматра да се може доћи до апсурдног резултата уколико се прихвати уска дефиниција за *membrum ruptum*. Наиме, он сматра да би огроман број и врста повреда биле обухваћене одредбом о инјурији за коју је предвиђена санкција од само 25 аса. Биркс се овде прикључује Аплтону који, разматрајући случај Луција Верација каже да би овај младић тада могао наносити и снажније ударце, а не само обичне шамаре, за исту цену.³⁷

Зулуетино схватање не може остати ван ове класификације иако он покушава да потпуно помери оптику посматрања проблема и предлаже да разлика између *membrum rumpere* и *os frangere* буде повучена преко критеријума природе акта, а не преко његове последице. Он истиче да се у случају сломљене кости тек на основу коначне последице³⁸ ова повреда може

³² G. Pugliese, *Studi sull' "iniuria"*, Milan 1941, 29.

³³ Ch. Appleton, „Notre enseignement du droit romain“, *Mélanges de droit romain dédiés à Georges Cornil*, vol. I 1926, 51 и даље.

³⁴ D. V. Simon, 132.

³⁵ P. Birks, „The Earley History of Iniuria“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis (TR)* 37/1969, 179-185. Биркс је у овој својој расправи дискутовао са свим значајнијим теоретичарима који су се бавили истом проблематиком. Нарочито је оригиналан онај део његове расправе који разматра значење одредбе о *os frangere*. Међусобни однос *os frangere* и *membrum rumpere* привлачи огромну пажњу теоретичара. У том смислу је о фрактурама у теорији доста тога већ речено. Али, теоретичари нису значајније анализирали однос између одредбе у *Tab. VIII 4.* с једне, и *os frangere*, с друге стране. Изузетак је Биркс који је, на врло оригиналан начин, искористио *iniuria* за дефинисање *os frangere* и обратно.

³⁶ D. 9.2.27.13

³⁷ P. Birks, 181 и даље.

³⁸ Зулутеа жели да истакне разлику између коначне последице неке радње и оне која је непосредно наступила. Из његовог становишта је могуће извести закључак да Римљани нису били способни да схвате сву комплексност радње и њених последица. Ово никако не

класификовати или као *membrum ruptum* или као *os fractum*. Тако би, по Зулуети, *membrum ruptum* уствари представљао рањавање хладним и оштрим оружјем, као што је мач, бодез или нож. Ово би био својеврстан акт приватног рата за који је прикладна санкција у виду талиона. С друге стране, ударац штапом или песницом је *iniuria* санкционисана са 25 аса. Али, уколико је истим овим средствима, која могу проузроковати *iniuria*, сломљена нечија кост онда се износ новчане казне множи са 12 или 6, тврди Зулуета.³⁹

Уколико се примени горе усвојени критеријум (Да ли теорија у питању под *membrum ruptum* подразумева искључиво радње које за последицу имају наступање или ненаступање инвалидитета, или, пак, у оквиру *membrum ruptum* подразумева и радње које немају искључиво такве последице.), онда Зулуетино становиште подпада у оквиру друге групе аутора у којој су Пуљезе, Аплтон, Симон и Биркс.

С друге стране, ако се пажљивије анализира Зулуетино становиште, намеће се закључак да оно, ипак, не нуди задовољавајуће решење. Штапом или песницом може бити избијено и нечије око, што опет доводи до инвалидитета. При том, та последица може наступити тренутно, па је мало вероватно да би ондашњи законодавац тако тешку последицу занемарио и искључиво обратио пажњу на облик радње. Из овога је видљиво да свако деликтно понашање мора бити посматрано у својој укупности, тј. и радња и последица. То је нешто што ни архаични законодавац није могао избећи.

Рекло би се да и Вотсоново схватање⁴⁰ потпада у исту групу одговора која у оквиру *membrum ruptum* свртава и радње које немају само последице у виду инвалидитета.

Вотсон је, у погледу питања тумачења садржине и међусобног односа одредби о *membrum ruptum* и *ossis fractio*, применио врло занимљив методолошки поступак.⁴¹ Наиме, ослонио се на трећу главу Аквилијевог закона, онако како нас о њој извештава Улпијан:

*Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: "Ceterarum rerum, praeter hominem et pecudem occisos, si quis alteri damnum faxit, quod usserit fregerit rupterit iniuria, quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum aes domino dare damnas esto."*⁴²

може побити критеријум који је примењен у овом раду, критеријум укупног посматрања радње и последице. Не може га побити, јер није битно да ли исправно разумемо последицу, већ је битно да одређеној радњи увек приписујемо неку последицу (Упор. фн. 24).

³⁹ F. de Zulueta, 217.

⁴⁰ A. Watson, „Personal Injuries in The XII Tables“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* (TR) 43/1975.

⁴¹ *Ibid*, 215.

⁴² D.9.2.27.5

Вотсон је прихватио гледиште Даубеа да ова одредба предвиђа случајеве штета које су мањег интезитета него што би то било усмрћење робова и животиња, и никако штету начињену на неживим стварима.⁴³ По Вотсону, најмоћнији аргумент који говори у прилог овом ставу је управо веза између *membrum rup(s)it* и *os fregit* Закона XII таблица с једне и *fregerit ruperit* Аквилејевог закона са друге стране. Основна сврха трећег поглавља Аквилејевог закона је била да реформише Закон XII таблица у погледу повреда нанетих робовима. Нарочито је то учињено утврђивањем другачијег начина обрачунавања штете. На основу тога, Вотсон примећује, Аквилејев закон може помоћи у разумевању односних одредби Закона XII таблица.⁴⁴

Вотсон сматра да *ruperit* у Аквилејевом закону одговара појму *membrum rup(s)it* у Закону XII таблица. Он и појам *fregerit* у Аквилејевом закону идентификује са појмом *os fractum* у Закону XII таблица. Међутим, већ овде Вотсон чини извесну резерву и каже да су ове речи, вероватно, имале исто значење, ако ништа друго, а оно бар с обзиром на то како су те речи из Закона XII таблица интерпретиране у време када је донет Аквилејев закон. Вотсон признаје да се ова тврдња не може доказати, односно да је у сфери могућности која се неким научницима може чинити већом него другима.⁴⁵

У трећем поглављу Аквилејевог закона израз *quod usserit ruperit fregerit iniuria* (противправним паљењем, ломљењем или ломом) означава начине путем којих телесно повређивање роба може проузроковати финансијски губитак за његовог господара.⁴⁶ Вотсон напомиње, *damnum* је реч која носи значење финансијског губитка. Наиме, ова фраза покрива све случајеве у којима физичка повреда нанета робу представља финансијски губитак за господара.⁴⁷

С друге стране, ништа у Аквилејевом закону не одговара одредби садржаној у *Tab.VIII.4*. Вотсон закључује да ово значи да ако је овај деликт причињен на робу, то неће проузроковати финансијски губитак за господара. Нема губитка његове тржишне вредности, будући да роб није онеспособљен за рад и да нема потребе за медицинским трошковима. Дакле, једино се ради о минорним нападима на физички интегритет, што сасвим одговара у релативно малој казни од 25 аса.⁴⁸

Управо захваљујући Аквилејевом закону овај аутор изводи закључак да је опсег појма *membri rup(s)it* довољно широк да може да обухвати све теже телесне повреде.

⁴³ A. Watson, 215.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*, 216.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*

Вотсон наводи да *quod usserit fregerit ruperit* обухвата све врсте физичких повреда нанетих робовима, а које за последицу имају финансијски губитак за њихове господаре. Отуда *ruperit* указује на све ове повреде, сем оних које су проузроковане паљењем или ломљењем кости. Вотсон каже да чак и коментари на Аквилијев закон показују мали значај који је са собом носио управо појам *fregerit*.⁴⁹

Вотсон напомиње да римски правници заиста веома широко интерпретирају појам *ruperit* из трећег поглавља Аквилијевог закона. У класичном праву, већ од периода касне Републике, *ruperit* је посматран чак много шире него што је *membrum rup(s)it* икада могао бити у Закону XII таблица. Ову појаву Вотсон оцењује као данак посебим факторима, а који никако не може затамнити поенту.⁵⁰

Вотсон закључује, израз *membrum rupsit* се односио на све физичке повреде сем мање тешких или ломова костију. Тако би *membrum rupsit* обухватио примере убудне ране коју би претрпео нечији труп, површинску рану руке, или избијање нечијег ока.⁵¹ Вотсон сматра да је *membrum rupsit* од самих почетака имало широко значење. Свој став заснива на језичким истраживањима која кажу да је појам *membrum* у класичном латинском означавао „део тела“, али никако није био ограничен у свом опсегу на удове, као што су нога, рука. Напротив, могао је указивати и на око.⁵² Значење израза *membrum rumpere*, могло је претрпети промене и зато је неопходан осврт на његов својеврсан историјат. У овоме су Вотсону помогли лингвисти Ерну и Меје, који су у свом „Етимолошком речнику латинског језика“ направили компарацију са одговарајућим речима и њиховим значењем у другим индоевропским језицима. Њихов закључак је да је првобитно значење речи *membrum* свакако морало бити „део тела (живих бића)“. Међутим, Вотсон на основу њихових истраживања спроводи својеврсно мање истраживање и извлачи нешто другачији закључак. По њему, првобитно значење речи *membrum* је било „јестиво месо“, затим „јестиви део тела“ и потом „део тела (живих бића)“. Много касније се развило значење које јој је придавао класични латински језик, „део тела (као што су рука, нога или око)“. Претпоследњи облик, који Ерну и Меје сматрају првим, је оно што се, по Вотсону, односи на период када је *membrum* ушло у свет права. Али, при том, не сме се ограничити на делове као што су нога, рука или око. Наиме, каже Вотсон, под овај појам су подпадали и труп, месо и томе слично.⁵³

⁴⁹ *Ibid*, 216-217.

⁵⁰ *Ibid*, 217.

⁵¹ *Ibid*, 218.

⁵² *Ibid.*, 218 фн. 23. Наиме, Алан Вотсон се позива на Ернуов и Мејеов Етимолошки речник латинског језика (А. Ernout, А. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris 1959⁴, 395.).

⁵³ *Ibid*, 218.

С друге стране, није тешко пронаћи одговарајуће значење речи *rumpere* будући да је њен основни смисао „искидати, изломити.“ Вотсон извлачи још један веома битан закључак. Тако из Фестовог текста, из његовог фрагмента који каже „*Rupitias...XII significant damnum dedit*“, Вотсон закључује да *rupitias* у Закону XII таблица долази у следећем контексту: *he caused financial loss* (он је проузроковао финансијски губитак). Дакле, ово „ломљење“ мора бити такве природе да се њиме проузрокује финансијски губитак, или штета.⁵⁴

Дакле, још од најранијих времена, закључује Вотсон, *membrum rumpere* значи „искидати или сломити део тела.“ *Membrum rupsit* у Закону XII таблица се могао односити на било коју повреду тела, осим минорних удараца који за последицу немају штету у виду „финансијског губитка“, а за које је предвиђена казна од 25 аса. По Вотсону, ова фраза која се налази у одредби Закона XII таблица сигурно је примењива на жртву којој је сломљена кост. Али, није сигурно да је норма која је садржи примењива на тај случај. Сасвим је могуће да је ту и долазило до преклапања са одредбом *Tab. VIII.3*. Недостатак интересовања за *frangere*, који је тако очигледан у трећем поглављу Аквилејевог закона, говори управо у прилог напред изнетом мишљењу, сматра Вотсон. Само у том случају, каже Вотсон, *Tab. VIII.3* има неког смисла. Она предвиђа минималну казну за случај лома мање кости услед удараца песницом, штапом или батином. Када је нека битнија кост сломљена, или је, пак, повреда наступила као резултат много озбиљнијег напада уз помоћ ратничког оруђа, онда је могло доћи до примене одредбе у *Tab. VIII.2*. Управо *Tab. VIII.3* прецизира начин причињења телесне повреде, „песницом или штапом.“ То не чини *Tab. VIII.2*. Дакле, *Tab. VIII.2* није имала за срху да покрије све случајеве лома кости, већ само оне „теже природе.“ Тарифа у оквиру *Tab. VIII.3* није морала бити флексибилна будући да се за теже случајеве примењивала казна из *Tab. VIII.2*.⁵⁵

Овде Вотсон, на први поглед, даје веома привлачан начин разрешења дилеме око критеријума по којем би се одређена понашања могла сврстати или у категорије *membrum ruptum* и *os fractum*, или у категорију *iniuria*. Чини се да Вотсон врло оригинално разрешава дилему коју су поставили Симон и Зулуета.

Вотсонов начин класификације тежине прекршаја је, на изванредан начин, комплементаран са Казеровим, иако су сврстани у групе које пружају различите одговоре на питање шта спада у *membrum ruptum*. Критеријум излечивости и неизлечивости нанете повреде се, на први поглед, може учинити довољно искључивим и на тај начин неприкладним Вотсоновим ставови-

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*, 218-219.

ма. Међутим, насупрот таквом утиску, тај критеријум може бити управо коректив и својеврсна допуна Вотсоновим ставовима. Наравно, то је један процес који заслужује посебну научно-истраживачку пажњу.

Некако се чини да се може извући закључак да је по Вотсону *membrum ruptum* далеко обухватнија категорија прекршаја и са далеко ефикаснијим и напреднијим санкционисањем. Али, управо је спецификација прекршаја, а не њихова неиздиференцираност и нејасноћа, показатељ њихове развијеније фазе у развоју. У сваком случају, не би представљало ништа ново у историји законодавства да промене нужно и не доносе напредак. Могло би се десити да је законодавац из намере да под своју контролу стави бар лакше случајеве телесних повреда и да хуманизује санкције (*os fractum*), начинио грешку, коју у тренутку издавања кодификације никако није могао предвидети. Ове измене пеналног система могле су своје добре и лоше стране показати тек након дуготрајније употребе. Можда је законодавац желео да избегне превелика и предугачка спорења, којих је у пракси вероватно било око износа композиције. Можда је сматрао да бар у овим лакшим случајевима треба уважити искључиво разлоге процесне ефикасности. У том смислу се може истаћи да напреднија правна пракса не зависи искључиво од намера. Флексибилност јесте одлика напреднијих правних система. Међутим, код *membrum ruptum* она је свакако могла наступити тек у каснијој пракси. Јер, насупрот ономе што Вотсон тврди, вероватније је да је у овом случају у пракси више примењиван талион него композиција. На такав закључак несумњиво упућује Закон XII таблица који је овде предвидео само талион. Вероватно да друштвена свест још увек није радо гледала на другачији начин санкционисања. Свакако да се римски правни систем мењао и да су вероватно постепено настајала тумачења која би за резултат имала флексибилнији приступ санкционисању. Али је тај приступ био могућ само захваљујући тумачењима. Флексибилнија тумачења могу наступити једино са променом целокупног система идеја. Не би било ни први, а ни последњи пут да се једном архаичном законском тексту удахне сасвим нов живот.

С друге стране, то што Вотсон сматра да је у пракси више примењивана композиција и да у пракси никада није долазило до примене талиона, не може оповргнути велику суровост талиона. Такође ни сходну велику озбиљност прекршаја запређеног талионом.

Опште је познато да Закон XII таблица представља израз својеврсне транзиције у којој се нашао римски правни систем. Као свака транзиција и ова је условила испољавање многих противречности у законским решењима за чије разрешење још увек нису сазрели услови.

Постоји тачка у којој ставови Аплтона и Биркса, са једне стране, и Вотсона, са друге, донекле прилазе једни другима, али се не може рећи да

се подударају. Наиме, Вотсон изражава сумњу да је предвиђеност талиона за *membrum rumpere* нужно подразумевала и тежи положај преступника. Он сматра да је у пракси једино примењивана композиција.⁵⁶ Вотсон се позива и на истраживања архаичних система која кажу да талион није нужно претходио новчаној санкцији.⁵⁷ Аплтон и Биркс сматрају да не мора да значи да је талион у сваком случају много страшнија санкција од новчане казне. Може бити да је римски сељак на олтар одговорности радије приносио своју телесну патњу него драгоцене волове. Биркс сматра да је тим закључком прекинута свака веза између талиона и, како каже, повреда екстремне тежине.⁵⁸

Међутим, доследна примена Вотсонових закључака може да Аплтону и Бирксу испостави примедбу да и примена талиона повлачи озбиљан финансијски губитак за кажњеног починиоца. Дакле, може се закључити да талион ипак представља тешку санкцију са тешким последицама, која одговара тежим повредама телесног интегритета појединаца. Већ је указано да и Казер и Ди Паола, у суштини, одбацују Аплтоново гледиште, уз тврдњу да *membrum rumpere* свакако мора да буде озбиљније природе од *os frangere*.

Вотсон жели да истакне нефлексибилност санкционисања за *os frangere* насупрот могућностима флексибилнијег одређивања композиције код *membrum rumpere*. Али, када се већ напушта терен законских норми онда мора да се има у виду и могућност дуготрајних спорова код *membrum rumpere*, који могу да израсту у праве мале ратове. Не може бити спорно да је држава своје интервенције у пенални систем морала да отпочне постепеним елиминисањем одмазде. Свакако да је држава у тим настојањима полазила од лакших случајева, што је природно јер се првобитне државе нису могле значајније супротставити пеналном систему који је пре њих установљен. То, пак, говори о *membra ruptio* као не само много старијој, већ и много тврдокорнијој категорији прекршаја, са много тежим последицама по психофизички интегритет људи, као и о категорији много теже подложној променама.

На основу свега реченог указује се стална потреба за допуном „критеријума инвалидитета“, путем кога се успоставља разликовање *membrum rumpere* од *os frangere*.

Наиме, Биркс је у праву када каже да су у давна времена последице фрактура биле непредвидиве и да су некад могле довести до трајног инвалидитета.⁵⁹ Мора се приметити да је примитивнији менталитет склон да у

⁵⁶ *Ibid*, 219

⁵⁷ *Ibid*, фн 29.

⁵⁸ P. Birks, 179.

⁵⁹ *Ibid*, 180.

свему, па и у овом питању, процењује само непосредно видљиву последицу неког акта. Зато, када је реч о критеријуму могућности или, пак, немогућности излечења, или трајном инвалидитету, потребно је додати да је то очекивана (с обзиром на уобичајени ток ствари) могућност или немогућност излечења. Свакако, није се могло очекивати од ондашњих људи да поседују способност да процењују сву комплексност противправне радње и њених последица. У том смислу се треба сагласити са Вотсоном који каже да је појам *membrum rupsit* могао обухватити и теже преломе костију, а да је *os fractum* ипак резервисан за лакше видове повреда. Живот и здравље су одувек биле најцењеније вредности, па се зато не може рећи да је исплата неког новчаног износа, па био он и енорман, много тежа од талиона. *Membri ruptio* никако не треба ограничити на појам ампутације. На другом крају, уколико је *membrum ruptum* била толико широка законска категорија, као што то Биркс тврди, онда нема разлога за постојање одредби о *os fractum*. Међутим, тај Бирксов закључак је директно супротстављен изворном материјалу.

Одмазда је могла имати много трагичније физичке последице од начињене повреде. Неко ће закључити да можда основ за разликовање *membrum ruptum* од *os fractum* треба тражити у немогућности извршења праведног талиона. Она је можда присутнија код лакших повреда, па су можда зато оне и издвојене у посебну групу са успостављеном законском композицијом. Међутим, пре ће бити да санкције нису могле бити покретач процеса диференцијације деликата из првобитне инјурије. Првобитна инјурија је, с обзиром на своју хетерогеност, вероватно и третирана различитим санкцијама. Зато се и не може рећи да су санкције разлог издвајања посебних деликата из те хетерогене пракатегорије. Разлог је језичког и правнотехничког карактера, о чему је већ било речи. Тек са њим долази до свести и и потреба да се деликти рангирају по степену њихове друштвене опасности.

4. САНКЦИЈЕ И ПРИРОДА ТЕЛЕСНИХ ПОВРЕДА

С обзиром да се почело са санкцијама ред је да се питању санкција и врати.

И поред свих покушаја, не може се порећи да казна у виду талиона упућује на далеко озбиљнији деликт од оног за чије је извршење предвиђена композиција.

Биркс сматра да су, пре модерне медицине и њених средстава, фрактуре биле много кобније по живот и здравље. Тако је било могуће да мање фрактуре, које модерни лекари идентификују уз помоћ рентгена, тада нису ни могле бити уочене. Тежина овог деликта (*os fractum*), по Бирксу, ви-

дљива је по огромној новчаној казни која је предвиђена. То се посебно уочава ако се има у виду уобичајена процена вредности једног говечета на 100 аса и једне овце на 10 аса, јер онда 300 аса не може бити показатељ неке лаке повреде. Нарочито не у тада свеprisутном сиромаштву.⁶⁰ Коначан резултат фрактуре био је непредвидив, а трајни инвалидитет врло изгледан. За сељачке заједнице карактеристична је велика зависност од природних циклуса рађања и сазревања биљака. Тако жртва и њена породица, због изостанка са редовних сеоских дужности трпе велику материјалну штету. Биркс управо уважава ове разлоге. Он додаје да је фрактура лако исказати као посебну класу повреда, те да је то још један разлог за њихово посебно груписање. По њему, слабост државе не треба тражити у класи повреда у оквиру које је остварена реформа, већ у степену укупних реформи који је, у овом случају, био мали.⁶¹

Вотсон је, већ је наведено, мишљења и да увид у друге архаичне правне системе показује да талион није нужно претходио новчаној казни. У некима је новчана казна претходила увођењу талиона.⁶² Вотсон каже и да нема никаквих доказа⁶³ да је талион у пракси Рима икада примењен. До композиције је увек долазило. Вотсон се прикључује становишту Симона да је врло могуће да су магистрати у пракси ишли на руку хуманизацији санкција, тиме што су одбијали да дају *adictio* тужиоцу уколико би преступник одбио разуман компромис у виду композиције.⁶⁴ Вотсон иде даље у извођењу закључака и каже да, пошто је раскинуо са идејом да је талион примитивнији од фиксиране композиције, онда ни *membrum ruptum* не мора бити повреда озбиљније природе од *os fractum*. Кључну потпору своме ставу он налази у недостатку флексибилности у одмеравању казне код *os fractum*, тачније у фиксираним казнама. Међутим, код *membrum ruptum*, постоји велика могућност у прилагођавању казне тежини прекршаја, јер износ композиције није био законски утврђен.⁶⁵

⁶⁰ *Ibid.*, 180.

⁶¹ *Ibid.*, 181.

⁶² Ово не може бити доказ да је талион напреднији систем санкционисања. Може се десити да је у тим заједницама изабран повратак на старије, али знатно теже кажњавање из широког спектра разлога који немају никакве везе са потребом за флексибилним системом санкционисања. Можда је на делу спровођење ригорозније казнене политике. Можда је у питању привредна криза која је обезвредила новац и свеукупно осиромашила становништво.

Још једном се потврдила исправност методолошког става који је прихваћен у овом раду. Наиме, систем санкција може бити симптом одређеног стања ствари. Као и сваки симптом тако и пенални систем служи само као полазна тачка у проучавању проблема.

⁶³ Мора се приметити да се од архаичног Рима и не може очекивати да пружи ажурну и подробну евиденцију о било ком питању правне праксе.

⁶⁴ A. Watson, 219-220.

⁶⁵ *Ibid.*, 220.

Но, такво мишљење Вотсона мора наићи на оспоравање, јер је новац, ма каквог облика био, према становишту данашње правноисторијске науке увек настајао на прилично развијенијим ступњевима друштвено-економског развитка.

Када је реч о флексибилности санкција једноставније и самим тим вероватније решење нуди Мек Кормак (MacCormack). Он примећује да су одредбе Закона XII таблица које говоре о крађи и телесним повредама, много детаљније од других. Тако ова кодификација за врло озбиљне физичке повреде предвиђа талион. Међутим, то не значи да се он није могао избећи. Нико не спречава прекршиоца да у том смислу постигне одговарајући споразум са оштећеним.⁶⁶ С друге стране, за мање озбиљне повреде предвиђена је фиксирана новчана казна која зависи од природе повреде.⁶⁷

5. ЗАКЉУЧАК

Разлог због кога инјурија губи свој првобитни опсег је језичког и правнотехничког карактера. *Membrum ruptum* и *os fractum* су својеврсни знаци, а не појмови. Знаци који се издвајају из првобитног „знака противправности“, из првобитне инјурије. На процес издвајања ових деликата у посебне одредбе утицала је и потреба да се рангирају по степену њихове друштвене опасности. Дакле, санкције нису могле бити покретач процеса диференцијације деликата из првобитне инјурије.

Одредба о *iniuria* у *Tab.VIII 4* обухватала је тек разне облике повреде туђег телесног интегритета, који за једину заједничку карактеристику имају ниски интензитет телесне повреде. Законодавац сматра да је ургентније да прво делује по питању тешких физичких повреда, па затим лакших. Значи, овде није пресуднији степен повреде нечије части, већ степен друштвене опасности.

Закон за врло озбиљне физичке повреде предвиђа талион. Међутим, то не значи да се он није могао избећи. Нико не спречава прекршиоца да у том смислу постигне одговарајући споразум са оштећеним. Може се претпоставити да је у пракси, како је време одмицало и како се друштво развијало, бивало све више и више случајева композиције за *membrum rumpere*. Дужник који није могао исплатити износ предвиђен композицијом, постајао је предмет поступка званог *manus iniectio*.⁶⁸

⁶⁶ Овде је потребно истаћи нашу примедбу да је комозивија за ове случајеве улазила у праксу постпено и врло споро.

⁶⁷ G. MacCormack, „Revenge and Compensation in Early Law“, *The American Journal of Comparative Law*, 21/1973, 72.

⁶⁸ Gellius 20.1.45 и даље; Казер не верује у превелику суровост Римљана. Познато је његово становиште да продаја дужника „преко Тибра“, или његово убијање никада нису и

Као што је појединца, у времену доношења Закон XII таблица, било немогуће одвојити од заједнице, исто тако је немогуће одвојити његов морални од физичког интегритета. У том својеврсном миксу претежнији је значај физичког интегритета, те га и деликтно право примарно штити. Пошто је појединца немогуће одвојити од заједнице, то је заједница основни, или примарни заштити објекат римског деликтног права, за разлику од данашњих правних система. То стање је савршено рефлектовано у анализираним одредбама Закона XII таблица. Зато оне уколико и штите појединца, штите пре свега његов физички интегритет. У суровости нема места за нијансе.

стварно примењени. Он каже да за такво нешто једноставно нема података. Рекло би се да он сматра и да се иза одредбе *partis secanto* не крије нарочито сурово понашање. Казер каже да се ту ради о већ мртвом дужнику који није измирио дугове. Његово тело припада његовим повериоцима који су га могли сећи на делове (M. Kaser *Das römische Zivilprozessrecht*, München 1966, 101 и даље.).

Међутим, мора се приметити да се од архаичног Рима и не може очекивати да пружи ажурну и подробну евиденцију о било ком питању правне праксе. Чим је постојала оваква законска одредба, вероватно се примењивала.

Казерова тврдња да се *partis secanto* односи на случај већ мртвог дужника чије су тело кредитори могли да комадају, никако није у сукобу са ставом оних аутора који сматрају да су повериоци били овлашћени да секу живог дужника. Уколико су повериоци могли да секу мртво тело римског грађанина (а, зна се да су Римљани гајили велики пијетет према покојницима), онда су могли да секу и живог несолвентног дужника.

*Ognjen Vujović, LL.M., Assistant
Faculty of Law Priština - temporary residence in Kosovska Mitrovica*

Iniuria and Physical Injuries in the Law of XII Tables

Abstract

It is being proved in this paper the reason why iniuria is losing its original range of linguistic and legal-technical character. *Membrum ruptum* and *os fractum* are a sort of signs, but not notions. These are the signs which are being separated from the original “sign of illegality” or those of original iniuria. The process of separation of these torts into separate provisions was influenced by the need of ranking pursuant to the degree of their social danger. Sanctions could not be a driving force of the process of torts differentiation from the original iniuria. Provision in the Table VIII, 4 is related to the different ways of someone’s physical integrity violation, which have as the only common characteristic a minor intensity of physical injury. The legislator assumes it is more urgent to act pursuant to the issue of the serious physical injuries at first place, and later on to the minor ones. So, it is not more crucial the degree of someone’s honour insult, but the one of social danger.

Key words: iniuria, membrum ruptum, os fractum, physical integrity violation, degree of social danger.